

Ulkoasiainministeriölle**Viite**

EN; Alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskeva eurooppalainen peruskirja; Suomen neljännen määräaikaisraportin laatiminen

Asia

Lausuntopyyntönne HEL5907-25, lapsiasiavaltuutetun lausunto

Lausunnon kohde

Euroopan neuvoston alueellisia tai vähemmistökieliä koskeva eurooppalainen peruskirja (SopS 23/1998, liitteet 1, 2, 3) pyrkii vahvistamaan vähemmistökielten asemaa. Peruskirja kattaa ensisijaisesti ns. perinteiset eurooppalaiset vähemmistökielet, alueelliset kielet ja kielet jotka ovat vaarassa hävitä. Kieliperuskirjan täytäntöönpanon valvonta kuuluu Euroopan neuvoston ministerikomitealle, jota avustaa asiantuntijakomitea.

Sopimusosapuolilla on velvollisuus antaa kolmen vuoden välein raportti kieliperuskirjan täytäntöönpanosta. Ulkoasiainministeriö on pyytänyt lausuntoa neljännen määräaikaisraportin laatimista varten kieliperuskirjan määräysten täytäntöönpanosta Suomessa. Lausunnoissa on pyydetty myös kiinnittämään huomiota niiden toimien esiin tuomiseen, joista ministerikomitea on Suomelle antanut suosituksia sekä tuomaan esiin edellisen raportin jälkeen tapahtuneet lainsäädännölliset, hallinnolliset tai muut uudistukset.

Lausunto***Yleisesti lausunnosta***

Lapsiasiavaltuutetun lausunnossa keskitytään niihin havaintoihin, joita lapsiasiavaltuutettu on tehtävässään havainnoinut liittyen alueellisiin kieliin tai vähemmistökieliin tai lapsiasiavaltuutetun toimistossa on tarkemmin selvitetty toiminnan aikana (1.9.2005 alkaen). Lähinnä havainnot koskevat saamen kieliä. Lisäksi käydään läpi lapsiasiavaltuutetun tehtävät ja oma sopimuksessa tarkoitetuilla vähemmistökielillä annettava palvelu.

Lapsiasiavaltuutetusta annettu lainsäädäntö ja lapsiasiavaltuutetun tehtävät
(Kieliperuskirja 10 artikla, hallintoviranomaiset ja julkiset palvelut, artikla 12 kulttuuritoiminta ja palvelut (kohta 1. h) käännökset)

Lapsiasiavaltuutetun perustehtävät ovat laissa lapsiasiavaltuutetusta (1221/2004) ja valtioneuvoston asetuksessa lapsiasiavaltuutetusta (274/2005). Lapsiasiavaltuutetun työ alkoi 1.9.2005 eli käytännössä pääosin edellisen kieliperuskirjaa koskevan raportin antamisen jälkeen. Lapsiasiavaltuutettu ei ole aiemmin antanut lausuntoa kieliperuskirjan täytäntöönpanosta.

Lapsiasiavaltuutetun tehtävinä ovat lapsen edun, hyvinvoinnin ja oikeuksien edistäminen yleisellä yhteiskuntapolitiikan ja lainsäädännön tasolla sekä YK:n lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen toteutumisen edistäminen. Lapsiasiavaltuutettu toimii yhteistyössä muiden viranomaisten, järjestöjen ja muiden lapsipolitiikan toimijoiden kanssa.

Lapsiasiavaltuutetun laissa määritellyt perustehtävät ovat seuraavat:

1. lasten ja nuorten elinolosuhteiden sekä lapsen edun ja oikeuksien toteutumisen seuranta ja arviointi
2. lainsäädännön ja muun yhteiskunnallisen päätöksenteon seuranta ja siihen vaikuttaminen lapsinäkökulmasta
3. yhteydenpito lapsiin ja nuoriin ja heiltä saadun tiedon välittäminen päätöksentekoon
4. lapsia koskevan tiedon välittäminen lasten parissa työskenteleville, viranomaisille sekä muulle väestölle
5. yhteistyön kehittäminen lapsipolitiikan toimijoiden välille
6. YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen toteutumisen edistäminen

YK:n lapsen oikeuksien sopimuksessa on useita vähemmistökieliperuskirjan kanssa yhdensuuntaisia velvoitteita. Sopimus (art 2) velvoittaa kohtelemaan kaikkia lapsia yhdenvertaisesti riippumatta heidän itsensä tai vanhempiensa ominaisuuksista (mm. kieli, etninen tausta). Erityisesti kielellisiä vähemmistöryhmiä koskevat seuraavat velvoitteet:

- Artiklan 39 mukaan koulutuksen tulee kehittää mm. lapsen oman kielen ja kulttuurin kunnioitusta sekä suvaitsevaisuutta.
- Artiklan 30 mukaan ”Niissä maissa, joissa on etnisiä, uskonnollisia tai kielellisiä vähemmistöryhmiä tai alkuperäiskansoihin kuuluvia henkilöitä, tällaiseen vähemmistöryhmään tai alkuperäiskansaan kuulavalta lapselta ei saa kieltää oikeutta nauttia yhdessä ryhmän muiden jäsenten kanssa omasta kulttuuristaan, tunnustaa ja harjoittaa omaa uskontoaan tai käyttää omaa kieltään”
- Artiklan 17 mukaan valtioiden ja alan toimijoiden tulee edistää lastenohjelmien ja -kirjojen tarjontaa myös alkuperäiskansojen kielillä
- Artiklan 20 mukaan lapsen sijaishuollossa (lastensuojelussa) on kiinnitettävä huomiota kasvatuksen jatkuvuuteen sekä etniseen ja kielelliseen taustaan

Lapsiasiavaltuutettua valtion viranomaisena velvoittaa luonnollisesti kielilaki suomen ja ruotsin kielellä annettavasta palvelusta. Lapsiasiavaltuutetun keskeiset asiakirjat käännetään ruotsiksi ja verkkopalvelua tarjotaan myös ruotsin kielellä osoitteessa:

<http://www.barnombudsman.fi/Resource.phx/lapsiasia/svenska/index.htx>

Saamen kielilaki on nykymuodossaan peräisin vuodelta 2003, jolloin lapsiasiavaltuutettu-viranomaista ei ollut vielä perustettu. Koska saamen kielilaki kuitenkin koskee muita vastaavia erityisvaltuutettuja, on lapsiasiavaltuutettu oma-aloitteisesti päättänyt toimia sen mukaisesti.

Käytännössä tämä tarkoittaa pääasiassa verkkopalvelua myös pohjoissaamen kielellä osoitteessa:

<http://www.barnombudsman.fi/Resource.phx/lapsiasia/sami/index.htx>

Lapsiasiavaltuutettu on tuottanut YK:n lapsen oikeuksien sopimuksesta esitteen, joka on käännetty ruotsiksi, pohjoissaameksi, romanikielelle sekä inarin ja koltansaamen kielelle. Esitteet löytyvät verkkopalvelusta kootusti osoitteesta:
<http://www.lapsiasia.fi/Resource.phx/lapsiasia/aineistot/sopimus/index.htx>

Pohjoissaamen kielinen esite lapsen oikeuksista löytyy osoitteesta
<http://www.lapsiasia.fi/Resource.phx/lapsiasia/sami/los-esite-saameksi.htx.i136.pdf>

Lisäksi sopimus kokonaisuudessaan on käännetty pohjoissaamen kielellä Suomen, Ruotsin ja Norjan lapsiasiavaltuutettujen EU-rahoitteisen projektin yhteydessä ja on saatavissa verkkopalvelussa
<http://www.lapsiasia.fi/Resource.phx/lapsiasia/sami/materiala/soahpamus/soahpamus.htx>

Saamen kieli

(Kieliperuskirja: Yhteydet valtakunnan rajojen yli 14 art, Koulutus 8 art, Joukkoviestimet 11 art ja Kulttuuritoiminta art 12, osin talous- ja yhteiskuntaelämä art 13)

Suomen, Ruotsin ja Norjan lapsiasiavaltuutetut ovat vuosien 2007 – 2008 aikana tehneet tiivistä yhteistyötä saamelaislasten oikeuksien edistämiseksi. Jokaisessa maassa selvitettiin saamelaisalueella asuvien saamelaislasten ja –nuorten omia mielipiteitä ja kokemuksia hyvinvointinsa vaikuttavista tekijöistä. Hankkeesta on julkaistu yhteinen julkaisu (ruotsiksi sekä pohjoissaameksi) nimeltään ”Rätten till delaktighet och inflytande för samiska barn och ungdomar”.

<http://www.lapsiasia.fi/Resource.phx/lapsiasia/aineistot/julkaisut/index.htx>

“Sámi mánáid ja nuoraid oassálastinvuoigatvuohta jváikkuhanvuoigatvuohta”
<http://www.lapsiasia.fi/Resource.phx/lapsiasia/aineistot/julkaisut/index.htx.i777.pdf>

Lisäksi suomalaisesta osuudesta on julkaistu oma raportti nimeltään Lapsiasiavaltuutetun toimiston selvityksiä 1/2008: Sápmelašvuohta lea dego skeaŋka - Saamelaisuus on kuin lahja:

<http://www.lapsiasia.fi/Resource.phx/lapsiasia/aineistot/julkaisut/index.htx.i777.pdf>

Tästä on laadittu myös lyhennelmä englannin kielellä:

<http://www.lapsiasia.fi/Resource.phx/lapsiasia/english/sami-report-summary.htx.i1738.pdf>

Saamelaislasten omia mielipiteitä selvittäneen tutkimuksen tulokset

Selvitys osoitti, että saamelaisnuoret arvostivat sekä Suomessa, Ruotsissa että Norjassa suuresti saamen kielen ja saamenkielistä opetusta ja olivat siihen

tyytyväisiä. Saamelaislapsilla oli pääosin vahva myönteinen saamelainen identiteetti. Kielellä on identiteetin luojana poronhoidon ohella merkittävä osuus. Vanhempien rooli kielen ja identiteetin tukena vaihtelee suuresti, koska vanhemmilla itsellään on voinut olla vähän mahdollisuuksia kieliopintoihin tai on taustalla saamelaisuudesta kielteisiä kokemuksia esim. asuntola-ajalta omasta lapsuudestaan.

Lapset ja nuoret olivat kuitenkin saamen kielen ja saamenkielisen opetuksen suhteen edelleen hyvin eriarvoisessa asemassa keskenään. Saamenkielisen opetuksen perusongelmaksi nähtiin jatkuvuuden puute, sillä saamenkielisistä, pätevistä aineenopettajista on pulaa. Puutteita nähtiin myös oppimateriaalin puuttumisena sekä Suomessa myös siinä, että saameksi opiskeltua ainetta, esimerkiksi biologiaa, ei voi kirjoittaa saameksi ylioppilaskirjoituksissa. Ylioppilastutkinnossa on Suomessa mahdollista suorittaa saamen kielessä kokeet äidinkielessä ja vieraassa kielessä.

Erityisen merkittävänä puutteena Suomen osalta tuli esille, että lapset ja nuoret eivät saa opetuksessa tietoa saamelaisen kansan omasta kulttuurista ja historiasta. Näin ollen opetussuunnitelman valtakunnallisiin perusteisiin lisätty velvoite ei näytä toteutuvan käytännössä.

Median ja joukkoviestinnän osalta lapset ja nuoret katsoivat että pääosin sen antama kuva saamelaisista ei vastaa heidän kuvaansa nykyajan saamelaisuudesta. Media antaa edelleen hyvin stereotyyppisen kuvan saamelaisuudesta (humalassa, saamen puku päällä, ”vanhanaikaisia”). Lapset ja nuoret halusivat enemmän saamenkielisiä palveluita radiosta, televisiosta ja internetistä. Nuorten mielestä media antaa edelleen hyvin stereotyyppisen kuvan saamelaisista. Lisäksi etenkin Suomessa ja Ruotsissa näyttää siltä, että lapset etenkin saamelaisalueen ulkopuolella tietävät hyvin vähän tai tuskin mitään saamelaisista tai saamelaiskulttuurista eikä se sisälly heidän opintoihinsa.

Lapset ovat hyvin kiinnittyneitä pohjoiseen kotiseutuunsa. He halusivat pitää paremmin yhteyksiä eri puolilla maata tai pohjoista aluetta asuvien saamelaisten ystäviensä kesken. Etenkin kirkonkylien ulkopuolella asuvat lapset toivoivat monipuolisempia harrastusmahdollisuuksia.

Lapset ja nuoret kokivat että heillä on vähän vuorovaikutusta saamelaisen kulttuuri-itsehallinnon (saamelaiskäräjien kanssa): Kouluissa ja kuntatasolla heidän mahdollisuutensa vaikuttaa saamen kieltä koskeviin asioihin vaihtelivat paljon.

Lapsiasiavaltuutettujen yhteiset johtopäätökset selvityksistä

Selvityksen tulokset eri pohjoismaissa olivat hyvin samanlaisia. Lapsiasiavaltuutettujen yhteisissä johtopäätöksissä hankkeesta suositeltiin tiiviimpää Suomen, Ruotsin ja Norjan hallitusten yhteistyötä saamelaislasten kielellisten oikeuksien ja koulutuksen tasa-arvon varmistamiseksi.

Suomen, Ruotsin ja Norjan hallitusten parempaa ja tiiviimpää yhteistyötä tarvitaan ja siitä olisi paljon hyötyä etenkin

1. saamenkielisessä oppimateriaalituotannossa,

2. saamenkielisessä opettajankoulutuksessa ja täydennyskoulutuksessa (myös valtakielisille opettajille),
3. saamelaisen kulttuurin ja historian opetuksen opetussuunnitelmien laadinnassa sekä
4. saamelaisalueen koulujen (sekä lasten ja nuorten) välisen yhteydenpidon mahdollistamiseksi nykyistä paremmin.

Lisäksi Suomen, Ruotsin ja Norjan Yleisradioyhtiöiden tulee tehdä enemmän yhteistyötä lasten ja nuorten ohjelmien tarjoamiseksi saamen kielellä.

Saamelaiskäräjien itsensä tulee edistää vuorovaikutusta lasten ja nuorten kanssa esimerkiksi perustamalla nuorisovaltuustoja tai vastaavia alle 18-vuotiaille saamelaislapsille ja nuorille.

Selvityksen tuloksista on tiedotettu Suomen, Ruotsin ja Norjan hallituksille sekä Saamelaisten parlamentaariselle neuvostolle, joka on huomionnut ne myönteisesti marraskuun 2008 kokouksensa johtopäätöksissä.

Suomen osalta haluan erityisesti korostaa seuraavia asioita:

1. Saamen kielen opetuksen ongelmat ovat pysyneet valitettavan samankaltaisina viime vuosien aikana. Myönteistä kehitystä joiltain osin on kuitenkin tapahtunut, tärkeänä esimerkkinä mainittakoon Ylen ja SVT:n yhteistyössä tuotettu saamenkielinen lastenohjelma (Unna Junná). Lisäksi lapsiasiavaltuutetun hankkeessa ehdotettu nuorisovaltuuston perustaminen saamelaiskäräjien yhteyteen on saanut Suomessa myönteisen vastaanoton. Saamelaisten omat itsehallintoelimet ovat vuoden 2008 aikana asettaneet lasten ja nuorten kielellisten oikeuksien turvaamisen tärkeälle sijalle omissa kannanotoissaan.
2. Vähemmistökielisopimuksen ministerikomitean 21.11.2007 antamien suositusten mukaisesti tulee Suomeen pikaisesti luoda saamenkielisen ja saamen kielen koulutuksen ja opetuksen kokonaisvaltainen kansallinen suunnitelma, johon sisältyy myös saamenkielen ja -kielisen opetuksen arviointi. Opetusviranomaiset (OPM, Opetushallitus eivät ole lähteneet toimeenpanemaan suositusta.
3. Vakavin ongelma nykytilanteessa on se, että alaikäisistä saamelaislapsista 60-70 prosenttia asuu saamelaisalueen ulkopuolella mutta koulutuksen lainsäädäntö ei tue heidän kielellisten oikeuksiensa toteutumista. Lainsäädäntöä tulee korjata niin, että myös saamelaisalueen ulkopuolella on yhtälaiset oikeudet saada saamen kielen opetusta. Lasten kielellisten oikeuksien toteutuminen jää myös nykyisellään liiaksi vanhempien oman aktiivisuuden ja vaatimusten varaan.
4. Kaikkein suurimmat oppimateriaalin ja opetuksen jatkuvuuden puutteet koskevat inarin- ja koltansaamen kielen sekä näillä kielillä annettavaa opetusta. Molemmat kuuluvat maailman uhanalaisten kielten joukkoon. Kotiseutualueen kunnissa on inarinsaamenkielisessä perusopetuksessa ollut 11 oppilasta ja koltansaamenkielistä opetusta on annettu neljälle oppilaalle.

5. Valtaväestölle sekä aikuisille että koululaisille eri puolilla maata tarvitaan enemmän tietoa saamelaisen nykyelämästä ja kulttuurista sekä osana opetusta että laajempina viestintäkampanjoina.
6. Valtiovallan tukea tarvitaan myös saamelaisille lasten ja nuorten järjestöille sekä internetperustaiselle ja muulle nuorisotyölle saamelaisnuorten kesken. Opetusministeriön nuoriso-osasto on suhtautunut saamelaisen nuorisotyön 3kehittämiseen alustavasti myönteisesti, koska asia sisältyy myös valtioneuvoston lapsi- ja nuorisopoliittiseen kehittämisohjelmaan (2007).
7. Sosiaali- ja perhepalveluissa tulee kehittää tapoja tukea saamelaisia vanhempia ottaen huomioon osan heistä vaikeat kokemukset assimilaatiopolitikasta omassa lapsuudessaan (esim. asuntolassa asumisen vaikutukset). Lisäksi tulee vahvistaa saamen kielen ja kulttuuritaustan huomioimista lastensuojelutyössä ja lasten sijoituksissa kodin ulkopuolelle. Uuden lastensuojelulain (2008) sisältämä lapsen edun määritelmä (4 §) sisältää lapsen etnisen ja kielellisen taustan huomioimisen mutta tähän liittyvää käytännön kehittämistyötä on tehty vielä hyvin vähän.

Lapsiasiavaltuutettu on omassa vaikuttamistyössään vuoden 2008 aikana pitänyt aktiivisesti esillä em. ehdotusten sekä muiden saamelaislasten hankkeessa esille tulleiden ehdotusten toteuttamista.

Romanikieli

Lapsiasiavaltuutettu on julkaissut lapsen oikeuksien esitteen myös romanikielellä v. 2008.

<http://www.lapsiasia.fi/Resource.phx/lapsiasia/romani/los-esite-romani.htx.i317.pdf>

Lapsiasiavaltuutettu ja Jyväskylän yliopiston historian ja etnologian laitos käynnistivät syksyllä 2008 selvityksen romanilasten omista mielipiteistä koskien heidän hyvinvointiaan ja oikeuksiensa toteutumista. Vaikka romanit on merkittävä etninen vähemmistö Suomessa, romanilasten omista kokemuksista on hyvin vähän tietoa. Selvitys valmistuu keväällä 2009 ja sen tuloksia käytetään vaikuttamistyössä romanilasten hyvinvoinnin ja palvelujen parantamiseksi. Informoimme ulkoministeriötä aikanaan selvityksen tuloksista..

Jyväskylässä 15 päivänä joulukuuta 2008

Lapsiasiavaltuutettu Maria Kaisa Aula

Lakimies

Johanna Aalto